

Az örmény egyház énekei.

Irta

DR. MOLNÁR ANTAL.

II.

Bár merre sodorták az eseményeknek viharai az örmény nemzet gyermekeit, mindenhova magukkal vitték a Sárágán énekeit, a legnagyobb viszontagságok közepette is erőt és bátorítást merítettek azoknak fenséges dallamaiból. Cshámics atyának „Örmény történet“-ében*) olvassuk, hogy 1264-ben Vártán, a történetíró vezetése alatt örmény követség járult a perzsiai mongolok uralkodója, Hulagu elé, oltalomért esedezni a keresztények számára. „Leültetvén bennünket, ugymond Vártán, borral kínáltak meg s a kíséretemben volt testvérek énekelni kezdtek a sárágán-okat („básdéczin sárágán.“) Meglehet, ezen énekek lágyították meg a vad hódítónak lelkét; annyi tény, hogy vallásuk szabad gyakorlását biztosította számukra Hulagu.

Európában Komnen Mánuel alatt lőnek először ismeretessé az örmény egyház himnuszai. Ez a görög császár ugyanis érintkezésbe lépett IV. Nerses örmény patriarchával a két egyház vallási egyesülésének érdekében; a tárgyalások során alkalmuk volt a konstantinápolyi tudós egyházatyáknak hallani a sárágánokat s feljegyzéseik bizonyítják, mennyire meg voltak lepetve azoknak szépségei által.

A római kath. egyház főpapjainak, kik a jelen század legelső esztendeje során konklavera ültek össze Velenczében, a mechtárista kongregáció legkiválóbb tudósainak egyike Ávédikján atya mutatta be a Sárágánok gyűjteményét latin fordításban. Csodálkozással vettek tudomást az örmény egyháznak e kincséről s felhívták az érdemes tudóst, tegye

*) Velencze, 1786. III kötet, 262 l. — V. o. Dulaurier: Les Mongols d'après les historiens arméniens, 1861, 2 fasc. 28 s. k. 11.

azt közzé rendszeres kommentárok kíséretében. Ávédikján késedelem nélkül hozzá is látott a munkához s 1814-ben a velencei, sz. lázár-szigeti örmény nyomda betűivel meg is jelent „az örmény egyházban használt himnuszoknak magyarázata,“ tizennégy lapra terjedő érdekes bevezetéssel, 807 lapnyi vaskos kötetben.

A bevezetés tájékoztat nyújt az olvasónak a sárágánok már megneveztük szerzőiről, az énekek számáról s szertartás-szerű használásáról. Az egyes sárágánok szövegét gondos revisio alá vette Ávédikján, felhasználva e célra harminczkét, jobbára ősrégi kéziratnak utmutatásait,¹⁾ melyeknek alapján számos hibáját javította ki a Sárágán első nyomtatott kiadásának, mely 1664-ben Amsterdamban, Osgán erivani püspök fáradozásai következtében látott napvilágot.

Az örmény irodalomnak díszére való e munkában is²⁾ a Sárágánok sorát egy hajnali ének az „Orhnuthjun“ nyítja meg, melyhez az alapeszmét Mózes második könyvének eme verssora szolgáltatta:

„Énekeljete hálákat Istennek, mert fölségesen megdicsőítették.“

Hajnali ének a „Medzácsusze“ is. Forrását az újszövetségi könyvek egyikében, Lukács evangelistánál találjuk meg: „Magasztalja az én lelkem az Urat, és örvendez az én lelkem az én üdvözítő Istenemben.“

A zsoltárok könyvébe nyulnak vissza a legtöbb Sárágán gyökér-számai, nevezetesen a „Voghormeá“ reggeli éneké az ötvenedik zsoltárba:

„Könyörülj rajtam Isten, nagy irgalmasságod szerint, és könyörületességednek sokasága szerint töröld el bűneimet;“
a „Der jergnicz“ délelőtti éneké a 148-ik zsoltárba:

¹⁾ A Sárágán legrégebb fennmaradt kodexe az 1118-ik évből való s az egyes énekek szövegének kíséretében megnevezi azok szerzőit is. Az európai nagy könyvtárakban, nevezetesen a párisi Nemzeti könyvtárban őrzött többi Sárágán-kéziratok egyes örmény szerzetházak számára több évszázaddal ezelőtt készült másolatai a nagybecsű gyűjteménynek.

²⁾ Nevé, a tudós löveni tanár e munka bevezetéséből meritette legfőként az anyagot azon legközelebb megjelent tanulmányához, mely jelen közleményeinknek alapjául szolgált.

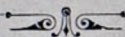
„Dicsérjétek Istent mennyekben, dicsérjétek őtet a magasságban;“

és — hogy még csak egyet említsünk — a „Hámpárctzi“ esti ének a 120-ik zsoltárból nyeri kiindulási pontját:

„A hegyekre emelem szemeimet, a honnap jó segedelmem.“

Kezdetben pusztán „énekek“-nek nevezték az örmény egyház hívei a templomi ünnepélyeken a zsoltárok éneklésébe beékelte mindezen verseket. A Sárágán elnevezés a XII-ik században jelenik meg először, Snorháli Nerses patriarcha művében, a ki maga is több darabbal bővítette a gazdag gyűjteményt.

Méltó magasztalással emlékezik meg úgy e patriarcha szerzeményeiről, mint a Sárágán egész tartalmáról Ávédikján atya említettük munkájában. Méltán emeli ki, mily nagy szolgálatot tettek a hit terjesztésének és ápolásának a gondolatok fenkölt szépsége, a kifejezések megragadó ereje által. A Sárágánt, mint irodalmi s mint zenei kincset egyaránt teljes büszkeséggel nevezheti sajátjának az örmény nemzet.

Árá

Irta MÁRKÓYICH JAKAB.

Az ifjú kebel tűzével vette át Árá a kormányt, hogy sok jót és üdvöst eszközöljen; miuthogy, a több mint félszázados izzó küzdelmek lecsilapúttával, egy kis ideje jutott az országnak a béke napjait élvezhetni. Ámde a jó, hamar mulandó. A szerencse kereke visszajáról kezde forogni és így Árá-nak szép tervezete dugába dőlt.

Ninus elhalálozván, a honi hagyományok szerint, Assyriában, a minden áron szerepre törő s kicsapongásairól ismert neje Semirámis uralkodott, ki szenvedélyének fékvesztett rohamától kergetve, Armenia szive körül is tapogatózott. Ugyan-is a kiválólag szép és kellemes Árá-val, a férfinői önérzettel összeférhetlen — platonikusnak épen nem mondható — szövetséget akart kötni. Az ábrándok valósításáért ajándékokkal ellátott gyakori s utoljára a királynő kezét és országát fölajánló küldöttségek sima szőlamai halomra hultak;

pedig oly könnyű csal-útakra tévedni. Árá még sem veszett el a sikamlós élet pusztáján; azon nemes férfiassággal, melyet a tiszta önérzet szokott ragyogtatni a férfiúi homlokon, hallá a hizelgő szókat s a rettegetés keretébe foglalt fenyegetéseket is, miután az ámitó hangzatossággal köttetni szándéklott szövetség kielégítő eredményre nem vezetett, a viszonyok forduló pontra jutottak. Semirámis eleinte pattogva habozott, kövesse-e a boszúvágy tanácsát; de a szilaj szenvedély dölyfétől korbácsoltatva hizelgő ajkai mennydörögni kezdettek, boszújának egész erejével zúdul fel Árá ellen s nagy hadtömeget összesítvén, ennek országába siet nem annyira őt megsemitendő; mivel remény volt arra, hogy, ha a rokonszenv őket össze nem hozandja, rettegetés által ellenfelét cselszövényeibe foghatja. Az országrészeket, melyeken sietséggel haladott, elfoglalta; de szívét mégsem hódította meg annak, kit elkezdett útjáról a bukás gondolatja sem riasztott vissza. — Áráját tartománynak sík téerein megütköznek; a királynő parancsa, hogy a kiváló bajnok élete megkiméltessék, nem teljesülhetett; mert az eredmény túlment a számításon, a nemesek legnemesbike, hadserge élén az ütközet hevében uralkodásának 26-ik évében, a megvesztegethetlen erkölcsi erő áldozatául esett; benne a magasra törni hivatott ország-szárnyai összetörttek.

A rege szerint a királynő Árá hulláját fölkerestetvén, meghagyta bűbájósainak, hogy azt életre hozzák; e mellett, hogy a hadakat, melyek királyuk haláláért újból fegyvert ragadtak, lecsillapítsa, egy, az elesetthez hasonló férfit Árá hadiruhái- és fegyverzetébe öltöztetve az ablakon a rajongó seregnek mutatott ki, hogy győződjenek meg, miszerint sikerült bűbájósainak a szép Árát életre hozni.

Az előkori honi népregék közül nem egy ment által a szomszéd népekhez: a georgiaiak,- albanok,- syrusok,- és a görögökhöz is. Plátó a köztársaságról irt könyvében Aer nevű örményről tesz említést, kinek hullája, az ütközetben az elesettek közt, tiz nap múlva teljes épségben találtatott, mely, midőn máglyára tétetett, feltámadott és sokat beszélt túlvilági dolgokról. Ez nem más, mint az Árá-ról szóló rege. — A későbbi századokban is a nemzet vérével s szen-

vedések könyeivel áztatott harcztér a hegygyel együtt Áráról Árárátnak nevezetett.

E nem érdemlett halálra Semirámisnak elment a kedve s redőkbe vout arczczal az országnak délszaki, hegyes tájaira vonult; itt a völgyek tiszta égálja — kéjárasztó levegője, üde forrásai s növényzete oly hatással volt a gyenge érzelmekre olvadni tudó nőre, hogy mintegy lebűvölve — elhatározta Ván tava keleti részének völgyében fenségéhez illő nyaralót elővarázsolni, hol évente a nyári évszakot tölthesse. Ezért Assyriából több ezer munkást és építészeti foglalkodásban jártas embert rendelt e munka végrehajtására. A nőnek parancsára, — ki, hogy férjétől semmiben el ne maradjon, Babylont újra építteté s oly széles fallal kerítteté, hogy azon egymás mellett szekerek haladhattak — igen ily nőnek akarattja szerint pompásan emelkednek egy szikla-magaslaton Ván erősített városnak falai (rézkapúk), egyenes vonalban szépen rendezett utczáival, két és három emeletes. részint napsoron épült s különféle színű kövekkel kiékesített palotái- és fürdőivel. A város talaját képező eleven sziklában különböző irányban csarnokokat, termeket és szobákat vésetett s azok falaira számtalan feliratokat metszetett oly mesterkézzel, mintha azok viaszba irattak volna; ezenkívül az országnak különböző helyein gúlákat és oszlopokat állított és azokra ékalakú betűkkel bizonyos emlékiratokat vésetett; sőt a határ-köveket is több helyen ugyanazon irással látta el. A tónak mindkét partján külvárosokat épített, kertek és szőlő ültetvényekkel ellátva, a közeli folyamból egy ágat a városba vezetett a kertek, fák virányok öntözésére; a folyamnak pedig mindkét partját magas és széles falazattal megerősíté. A város melletti sziklamagaslaton ékiratos fellegrvár emelkedett alagútakkal és titokszerűségbe burkolt réműletes rejtekhelyekkel.

A kőanyag, — melyből épült a királynőről nevezett Sámirámágérd vagy is Semirámocerta város ¹⁾ — még az ötödik században élt Chorenei Mózes korában is oly erős és szorosan egymáshoz vala illesztve, hogy az egész nem

¹⁾ Gérd (*gherd*) örmény szó, jelentése: mű, épület, építmény; perzsául *škherd*. Ebből a görög-latinok kerta-, certa-t csináltak (Tigranokerta).

külön egymástól elváló és egymáshoz ragasztott, hanem egy tömör test alakjával birt, s még bár parittyába illő kis részecskét, a legnagyobb erővel, sem lehetett elkülöníteni; üregeiben pedig és omladványaiban a szökevények és kóborlók, mint legerősebb sziklabarlangokban, biztonságban érezték magukat.

A jelenkortól egészen különböző idők- és tartományokba kell képzelnünk magunkat, mondja Cantu C. Semiramis 150 láb magas monolith gúlát vágatott a hegyek szigetében, Armeniában és az Eufrát vizén Babylomba szállította. — Amaz óriási munkáknak valószínűsítése Ázsiában, a dolognak kimély nélkül neki vágó, köny- és sohajra nem figyelő hódítók szeszélyétől függött. Véres kézzel irták ekkor a humanitási szabályokat s a kalózkodás jogánál fogva milliók életével jádszodtak.

Az időnek vasfoga megörli ugyan mind azt, mit emberi kéz állít elő; de hogy semmiféle színleges ok se igazolhassa azt, miszerint az, ki a v á n i feliratok emlékezetét Már-Abas-Katina első örmény történész után megújította, t. i. Chorenei Mózes, vagy más alatt miveltséggel bíró értelmiség, Semiramocerta leírásában képzeletének gyepőit szabadon bocsátotta, tanusítja a köre való felírás, mely a történeti eseményeknek az utókorra áthagyományozását czélozva minden nép-nél, az ókortól napjainkig; igen a látható ép ékirati jegyek, mint meg annyi téglá- és kövekbe nyomott elpusztulhatlan évlők, ma is varázst kölesönöznek a barna Ván erődnek. Peking, Nánking, a chinai fal, Ninive nyomai, Babylon romjai — függőkertek — mind az ókornak nem regeszzerű, hanem valódi szüleményei.

Ván székhelye lett később a pogány korszaki főpapoknak, mely korszaknak előidézői voltak a chaldeus- assyrgyarmatok; ezek magokkal hozták az országba a sabaeismust vagy is a nap, hold és bolygoknak és az azokat jelző bálványoknak tiszteletét és vallási szokásait.

A jelen században Schulze német utazó Chorenei művét kalauzul véve, behatott a v á n i üregekbe s folytatva munkásságát, tömör falairól lemásolta az ott ásitózó, de a világra nézve addig eltemetve volt előszázadok történetét, a magánhangzókkal ellátott nagyszámú feliratokat s gyűjteményét Európába küldötte; őt pedig a kurdok azon véle-

leben lévén, hogy neki sikerült, mesés hagyományaik regéi szerint, ezen sziklabarlangokba rejtett és gonosz szellemektől őrzött kincshalmazt felfedezni és elrabolni, 1827-ben meggyilkolták. — A váni ékirati anyag, mely még nincsen eléggé megvizsgálva — daczolva annyi évezreden keresztül oly soknemű elemi és hadi duló viharokkal, háromszor fölülmúlja mind azt, mit a tudós világ eddig ismert; vannak köztük, melyek 60—80 sorból állanak, sőt egy épen 98 sort foglal magában (és 10—12 egész 15 ezer betűtartalommal). — A sorok balról jobbra folynak és olvasatnak, nem mint a semita nyelvekben jobbról balra s bárha egyeznek a betűk, alakra nézve, a persepólisi és ninivei ékiratokkal, azoktól írásmód és nyelvre nézve különböznek; miért is azokat a semita nyelvek segítségével fejtegetni nem lehet. Hinks, ¹⁾ ki Vánt, Schulze után látogatta meg, e feliratok eredetéről úgy vélekedik, hogy azok valamely indogermán ősrégi néptől származnak és annak nyelvén irattak. Nagyon valószínű tehát, hogy ezen indo-germán nép, melynek nyelvében keresendő a kulcs azok olvasása- és értelmezéséhez, épen az örmény, mely nemzet történelmi emlékezetet meghaladó idők óta lakja Ván várost és tájékát s a legrégebbi korban nemzeti írásjelek hiányában assyr betűkkel élt az örmény szók jelölésére. Később az ékirás a hazai nyelv hangjaira is alkalmaztatott; ugyanis Assyriából hozott írnokok által szerkesztettek a hivatalos feliratok. ²⁾ Ezeknek kibetűzése nagy fontossággal bír; mert bennök az uralkodók tettei, az ország felosztása, adómenyiség, nevezetes tények, templomok építésének ideje foglaltatnak.

¹⁾ Hinks akkép vélekedik, miszerint a szög alakú betűket a babyloniak találták fel, használták az assyrok, médok és perzsák; miért is ezen betűknek három különböző írásmódja volt: az assyr-babyloniai, a méd-perzsa és a váni-semirámsi vagy assyr-örmény írásmód. Lukácsi, Magyarok őselei. 6. lap.

²⁾ Samira magerd l' Heliopolis de l' Arménie ville probablement consacrée au cultu du Soleil et de la Lune, paraît avoir été ornée alors des grottes mystérieuses taillées dans le mont à pic, qui la domine, pour servir de chambres sepulchrales comme les pyramides d' Egypte sous les rois-pasteurs. — Esquisse de l' Histoire de l' Armenie par Chahnazarian. Paris, 1856.

Árá elesése után fölöttébb gyászos volt az ország helyzetének arca; mert assyriai gyámság nehezedett reá. A hosszú szenvedések proba-tűzében e gyászos viszony Bárujr királyig tartott. Mit egy nap lerombol, azt napok nem építhetik fel ismét. — Mint kedvesen meglepő mozzanat tűnt fel e halott idényben, hogy Semiramis, nehogy az országnak elfojtva tartott fájdalma bitor hatalma ellen kitörjön: Árá iránti vonzalomból is annak Nuártá nejétől született fiát Kárdoszt — Gártusz — rendelé a nemzet fejévé, nevét is Árára változtatván.

A történet- és régiségbuvárok újabban földerítették a homályt, mely a két ősalakot Ninust és Semiramist oly sokáig körülvette és az ékiratok nyomán határozottan állítják, hogy mindkettő mythologiai alak, kiknek a történelemben nincs helye; mert soha nem léteztek. Ugyanis az ókornak két leghitelesebb írója Herodot és Berosus e hőspárról semmit sem tudnak, pedig az első öt századdal Kr. e. személyesen megfordult Assyriában mint egyszerű utazó, de hiven közli mind azt, a miről személyesen értesült. — Berosusnak pedig, mint cháld papnak már nemzetiségénél fogva ismernie kellett volna e hőspárt, ha általában valaha léteztek volna. Valószínűnek állítják, hogy az egészét csak Ktesias, ki Herodotnál alig 30 évvel későbben írta történelmét — jegyezte fel, mint az emberi képzelem megragadó meséjét; holott ez nem csak utazott Keleten, de mint a perzsa király Artaxesnek házi orvosa tizenhét évet töltött a kir. udvarban, és így több alkalma volt megismerkedni mindazon nézetekkel, melyeket a keleti népek múltjok felől tápláltak, ismerte a királyság főbb embereit, tudósait, kutathatott az oklevéltárban és behatóbban tanulmányozhatta a keleti népek történetét — s még is az újkori kritika megtagad tőle minden hitelességet és Semiramis mondáját Derketo mondája átvitelének tartja ¹⁾ állítván, hogy a mythosi Semiramis neve visszavezethető egy öt századdal később élő királynőre, kit az ékirás Sammuramit néven jelzett fel s ki III. Binlekhup királynak neje volt. Az említett király t. i. Ninivében pa-

¹⁾ Lenormant Hist. ancienne, Tom II. 44, 76, 77. l. Duncker Ókor II. köt. 20, 21, 22, l. — Dr. Ribáry Ókor tört. 303, l.

lotát építtetett s ennek romjai közt Nabo isten szobra is találatott. Egy fő embere készíttette e szobrot és annak a feliratán a király neve után¹⁾ Sammuramit királynét is említi és magasztalja, ki nem hódításai, hanem építkezései által tette magát nevezetessé; ez okból a mondai Semiramissal azonosított s annak előképül szolgálhatott. Mind e föltevések azonban a szilárd alapot nélkülözik. Sammuramit királynéről egyebet nem tudunk, mint a mit az említett Nabo isten szobor-felirat mond.¹⁾

A tényeket okszerűen vizsgáló kritika Semiramis tetteit mesének mondja; azonban nem lehet tekinteten kívül hagyni azt is, hogy a Ván melletti romokon kívül még más helyeken Ákhlát, Bitlisz, Egil és Ártemitában is lehet szikla-épületek és ékiratok maradványait találni, melyek részben hegyfalakon, részben szabadon álló oszlopokon olvashatók. Ezek biztosan és állandóan megoldva bizalmasan feltárják majd kincseiknek gazdag tárházát, titkaikat az Assyriában honos öndicsőítési iránylyal szerkesztett tartalmat arra nézve, valjon Assyriára vagy talán épen Armenia őskorára vonatkoznak, ... megengedik, hogy betekintsünk amaz életbe, melynek szülöttei az irott emlékek kora, a tulajdonképi történeti idő.

Chorenei Mózeszt nem úgy tekintjük, mint az igazság rovására csak mesemondó dajkáját neinzete életének; elismert érdemmel jelenik meg ő az új-kor előtt is. — Lenormant, Chorenei szorgalmas buvárlatainak egyik fényoldalát abban tünteti fel, hogy épen Assyria birodalmának előhaladása és határainak folytatólagos kiterjedésére nézve egy drága okmányt, megbecsülhetlen töredéket tartott fenn, — különösen Assyria első királyainak névsorát illetőleg; ámbár e névsor — melyet Chorenei Assyria első királyai névsorának tart, Lenormant szerint, nem személynevek, hanem már kezdetben és folytatólagosan Assyriába bekebelezett hatalmas városoknak neveit jelzik. ²⁾ Igazság és elismerés a való érdemnek.

¹⁾ Dr. Ribáry, Az ókor tört, 393, 1.

²⁾ L' historien arménien Moïse de Khorène nous a conservé ... un précieux document, qui devait provenir d'une source ancienne et authentique.... Cet inappréciable fragment, conservé par un historien, qui n'en comprenait plus la véritable signification nous fait assister pour ainsi dire aux progrès de l' empire et à l' extension successive de ses limites. Lenormant Hist. Ancienne Tom. II. 56, 1.

ISTEN ÁLD MEG A MAGYART. . .

(KÖLCSEY HIMNUSA)

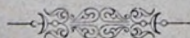
Örményre fordította Gábrus Zacharias. *)

Ászdvádz, êz mádsár orhneá
Zuárcs jév liuthénov,
Norá oknics cér dsogheá,
The márdi thésnámov;
Ánpáhduthjun vor phede
Vághuc, dur láv dári
Norá, zi ázksz ájsz gère
Záncjáln jev zábárni.

Znácháhájrkh mér pérécér
I kákáthsz Kárpátján,
Jév kéndévéc láv jérgir
Arjun Bendeguzján;
Jev hor goghm phérphurkh vézsán
Tiszái, Dunái,
Ázniv závághk Árpádján
Párcrákujn cshicshági.

Váh, pájc vászén mér méghác
I szirdész porpoki
Párguthun, gájdzághk cêrvjác
I mecs korun ámbi:
Kháni ánkám vértikêd
Jérgir êntemd jélán,
Jév jéghér vászn vortocêd
Závgénud mochráran.

Ászdvász mádsrin oknics lér,
Zor phorcánkh védcécán,
Dsoghjáh norá oknics cér
I dzovsz docsoruthján.
Zov ánpáhduthjun phede
Vághuc, dur láv dári
Norá, zi ázksz ájsz gère
Záncján jév zábárni

*) Ezen jelentékeny író életrajzát „Egy eltemetett láng-ész“ czim alatt Szongott Kristóf írta meg. L. a szamosujvári algyrnasium 1877/8 tanévi tudositványát

¹⁾ A szép fordításból csak az első („Isten áld meg“), a második („Őseinket“), a negyedik („Hajh, de“) és az utolsó vers-szak („Szánd meg Isten“) van közölve. Szerk.

Szemelvény Örményország történetéből. (III. század Kr. u.)

Irta FÁRAÓ SIMON.

Nemzeti nagy létünk történetének egén, mint két fényes csillag tündöklék Világosító-Szt-Gergely és Tiridát király. Ezen egykorú, királyi (Arsacid) sarjak Örményország fővárosában Válársábadban születtek; mindkettő egymás mellett emelkedett ki a sokaságból; szereplésük összetalálkozásánál egymást támogatva nagy célért fáradoztak, melyet elérve, majdnem egy időben mulnak ki — dicsőségesen... A hazát és nemzetet egyaránt ért nagy csapás rájuk is, kik ekkor még gyermekek voltak, válságos napokat hozott és másmás műkört jelölt ki mindkettőjüknek; de a mindenható Isten, ki az emberek sorsát bölcsesége szerint intézi el és örök végzésének hajóját bizton vezeti a háborgó körülmények szirtei között, nem engedte meg, hogy sz. akaratjának, melyet gyakran gyenge emberek által hajtat végre, akadályt gördítsen a korlátolt ész — ismét egymás mellé hozza a távol járt két csillagot, kik nemzeti multunk horizonján utolérhetlen fénynyel ragyognak most is.

Nem érdektelen tárgyam elbeszélését 213-ik évnél (Kr. u.) kezdem el; ekkor foglalta el I. Choszrov király atyja székét Örményországban. Ez mindjárt kormányzása kezdetén elhatározta magát, hogy az éjszaki népeket¹⁾, kik még atyja életében támadólag léptek fel, megfenyítse; azért nagy sereget gyűjt és réájuk ront; a szerencse kedvez fegyvereinek és győzelemről győzelemre vezetett bátor seregével addig meg nem ált, míg ellenségeit mind legyőzve, azokat hatalma alá nem hódította. Ekkor aztán diadalmas római imperator-ként tért vissza Örményországba.

Alig pihente ki a jelzett hadviselés fáradalmait, már is tudtára esett, hogy a perzsák, vérrokona Ártában ellen, ki nemcsak a párthus koronát viselte, hanem egyszersmind a perzsák felett is uralkodott, — bizonyos Árdásir perzsa főúr vezérlete alatt fellázadtak. Ezek rá rohantak a készületlen királyra, ki egy véres harcban halva maradt a

¹⁾ Kazárokat, basilusokat.

csatatéren. Erre Árdásir nemcsak perzsa királynak kiáltotta ki magát, hanem a párthusok birodalmát is elfoglalta.

Most Choszrov, — ki a szomorú hírből megtudta azt is, hogy a perzsa királyi szék jogos örökösei részint legyilkoltatva, részint száműzve — megfosztattak a tróntól és a párthus birodalom egy zsarnok perzsa joghatosága alá került, nagy számú sereg élén betör Perzsaországba, hogy rokona halálát megboszúlja. Ezen országot a hosszú, majdnem 10 évig tartott háború véres csaták színterévé változtatta. Győzelem koszorúzza ugyan Choszrov táborát; de Árdásirt, ki nemcsak szétvert seregét, hanem országát is oda hagyta, s Indiába menekült — el nem foghatták. Az örmény király most elfoglalja Perzsiát, a párthusoknak királyt rendel és visszatér országába.

Jól tudta Árdásir azt, hogy míg Choszrov él, elvesztett királyi székét vissza nem foglalhatja; de az sem volt előtte ismeretlen, hogy a főurak közül sokan elégedetlenek a helyzettel; azért a szivos kitartással bíró ravasz, az elégtel- lenek közül majd egyiket, majd másikat igyekezett rábeszél- ni, hogy tennék el láb alól az örmény királyt. Végre a sok és fényes ígéret megnyert gonosz tervének egy embert, ki e célra azért mutatkozott legalkalmasabbnak, mivel ro- konságban állott Choszrovval; azért biztos- könnyen eljuthatott ennek közelébe.

A párthus születésű készséges Ánág vo't az, ki ma- gára vállalta Árdásir istentelen tervének végrehajtását; egész családjával Örményországba költözött, tettevén magát, mintha kiüldözték Perzsiából, és menekülnie kellett Árdásir funderlatai elől. A jólelkű Choszrov, mit sem gyanítva, szívélyesen fogadja menekülő rokonát, magas tisztséget jelöl ki számára, sőt barátságával is megajándékozza. — A téli időszak elmúltával ¹⁾ az örmény király, rokona (Ánág) min- den hozzátartozóival együtt, lakását áttette Válársábád szék- városába. Innet a szép tavaszi napokon gyakran tettek a kies vidékre kirándulásokat.

¹⁾ Chághchágh (*խաղխաղ*) város volt az örmény királyok teli tartozkodási helye.

Choszrov vadászatot rendez, melyre a többiekkel együtt Ánág és fivére is hivatalos volt. A cselszövő elérkezettnek hitte most az időt arra, hogy galád tervét végrehajtsa. Alig oszlanak szét a király emberei az erdőben, a bérenc, ki folyton a királynak sarkában járt, fekete-lelkű fivérével együtt oly halálos csapást mérnek a király fejére, hogy az aléltan földre rogyik. A gonoszok, nehogy tetten kapassanak, elszáguldoznak a hely színéről, hová kis idő múlva érkeznek a hű emberek — és a még egészen el nem vérzett haldokló szájából hallják a gyilkosok nevét, egyszersmind tőle veszik a parancsot is, hogy Ánágot családjával együtt végezzék ki.

A kegyetlen parancs végrehajtatott. — A menekülő Ánág fivérével együtt Áráxes vízében fúlasztattak, családja tagjai pedig kardra hányattak. Csak Ánág csecsemője került ki a halált; ezt Purtár, a király szolgáinak egyike mentette meg, ki mihelyt értesült a veszedelemről, Okohi-tól (Ánág felesége) elvette ennek kisedét és azt az ő felesége (Sophia) gondozására bízván, evvel Caesareába (Cappadocia) menekült.

Mihelyt tudositást kapott Árdásir a gyilkosságról, melyet ő tervezett volt, — betör Örményországba. Az örmény országnagyok összegyűjtötték ugyan seregeiket; de a pusztító nagy seregnek ellent nem állhatván, közülök többen Görögországba futottak. Ezen fejedelmek egyike: Mántáguni Árdávászt volt az, ki Choszrov fiával Tiridáttal (*Σπυριν*) Rómába menekült.

A megölt örmény király leánya-, Choszrovituchdnak életét az ámádunok (*Ամադուն*) fejedelme Odá mentette meg, ki azt a királyi kincsekkel együtt Áni városába vitte.

A keresztény Sophia a megmentett kisedet megkereszteltette; ez, ki a kereszttségben Gergely nevet nyert, nemcsak a görög és assyr nyelvet tanulta meg, hanem a keresztény vallás szükséges tanait is elsajátította. — Gergely férfi korában keresztény nőt (Mária) vett feleségül; ettől — Mária beleegyezésével — mikor már két gyermeknek atyja volt, elvált, neje zárdába ment, ő pedig Rómába sietett, hogy az elkövetett gyilkosságért szolgálata által nyújtson némi elégtételt a hazátlan bujdosó király-finak.

Tiridát, ki ezalatt Rómában szintén felnevekedett, a rómaiak előtt rendkívüli ereje, nagy bátorsága s a fegyverforgatásban tanúsított bámulatos ügyessége által nagy hírré vergődött. Az olympiai játékokban — mint győzelmes sokszor aratott babérokat. Egy alkalommal löverseny tartatott; ellensége szekerét csellel előhajtván, őt a szekereből kivette; erre a felbőszült Tiridát utána iramodik, megragadja szekerét, megállítja s hátralöki azt, azután hirtelen saját szekereire ugrik fel s megnyeri a pályadíjt. Más alkalommal a bikaviadalban a rárohanó állatok szarvait tövéből huzta ki. Legnevezetesebb tette, mely jövő nagyságának alapját veté meg, következő:

Diocletian római császár uralkodása alatt a gothok fejedelme, ki felettébb erős vitéz volt, — a római birodalomra rohant és a császárnak ezt az izenetet küldötte: „Vivjunk ketten párbajt, — ha én győzlek meg, a görögök mind nekem engedelmeskedjenek; de ha te győzedelmeskedel, akkor mi leszünk a te adófizetőid.“ — Diocletian nem mert a hőssel szembeszállani; azért parancsot küldött mindenfelé, hogy hadvezérei a seregekkel jöjjenek el hozzája; — aztán előadta a vezéreknek a goth fejedelem izenetét; mire Licianus hadvezér így szólt: „Uram császár ne aggodj e miatt; mert seregemben van egy Tiridát nevű harcos, ez a tettet könnyen végrehajtja.“ Erre Diocletian Tiridátot maga elejébe hozatja, saját ruhájába öltözteti, császári fegyverekkel ékesítetteti és kihirdeti, hogy ez a császár; a gothok fejedelemének pedig követei által ezt izenteti: „Holnap párbajt vivunk.“ — Más nap Tiridát a római seregek előtt vágatva, a goth táborhoz közeledett; erre előlépett az ellenség fejedelme — és elkezdődött a párviadal. Tiridát reárohant a fejedelemre és rettenetes ereje- és ügyességével ezt elfogta, megkötözte és a császár elébe vitte. Diocletian erre nagyon megörvendett és Tiridátnak ezért nagy ajándékot akart adni; de megtudván, hogy vitéz katonája (Tiridát) a a hős örmény király-, Choszrovnak fia; azért királyi ruhát adott neki, fejére koronát tett és sok sereggel Örményországba küldötte, hogy foglalja el hazájában atyja székét. Alig érkezett meg Tiridát Caesareába, az örmény főnemesek, kik már értesültek közeledtéről, elejébe mentek és bekísérték

Örményországba, hol nagy ünnepélyességek s rendkívüli vigaságok tartattak tiszteletére; mert czekkel is szeretetök, ragaszkodásuk s mély hodolatuk legtisztább érzelmeit akarták bemutatni.

Gergely, ki már rég feltalálta Tiridátot, és minden viszontagságai közt ennek oldala mellett volt, most is, mint hű kísézője részt vesz urának diadalteljes bevonulásában. Miután Tiridát az országban sok mindent elintézett, Jégégheác tartomány (Örményország) Eriza városába ment, hol Anáhid (Diana) istennőnek fényes temploma volt, kit a pogány örmények országuk védasszonyának tartottak. Itt Tiridát Gergelynek azt a parancsot adta, hogy Anáhidnak ajándékot (koszorú és zöld ág) vigyen.

A keresztény Gergely belseje egészen elborzadt e parancs végrehajtásától; azért nyíltan kijelentette, hogy csak egy láthatatlan Istent imád, ki ura az egész világnak; de semmiféle bálványnak nem hódol. Tiridát, mivel szerette Gergelyt, eleinte kiméletesen bánt vele és ígéretekkel csábította a kereszténység elhagyására; de valamint ezeknek nem volt semmi sikere, úgy az alkalmazásba vett különféle kínzások sem vezettek célhoz. A nehesztelő király egyelőre bámulattal nézte a sz. férfiú állhatatosságát, de haragja tetőpontját érte el, midőn megtudta, hogy e sz. férfi annak az Anágnak fia, ki saját atyját meg gyilkolta; azért Árdásád város közelében levő mély, kigyóktól hemzsegő verembe (*խոր ճիւղ*) vettette, hol 15 évig maradt elfeledten.

A mikor Tiridát hazájába visszatért, a perzsák Örményország jelentékeny részét tartották még kezökben; első gondja tehát az volt, hogy az idegen uralomtól az országot megszabadítsa; azért sereget gyűjt és a rómaiakkal egyesülten megtámadja; Sapor perzsa királyt; három egymásutáni ütközetben legyőzvéen ezt, Örményországból kitakarodni kényszerítette. Ezután az ország belügreire fordítja uralkodói gondját és birodalmát oly jólétre emeli, milyenek az már régen nem örvendett. — Tiridát nagy tisztelője volt a bálványoknak; azért két rendeletet adott ki, melyekben minden kormányzójának meghagyta, hogy gondoskodjanak a bálványok tiszteletéről és megparancsolta, hogy ha országában ta-

láttatnának keresztények, kik vonakodnának a bálványoknak áldozatot mutatni, — kinzások közt ölessenek meg.

Utódról akarván gondoskodni — Pákráduni Szêmbat-ot Áschátár alán fejedelemhez küldötte, hogy ennek Ásken nevű ritka szépségű leányát számára kérje nőül és ezt, miután Árságuninak iratta, fejére koronát tétetett és biborba öltöztette — nőül vette.

Azon időben, mikor a keresztények elleni üldöző rendeletét kiadta, Diocletiantól levelet kapott, melyben ez értésére adta, hogy Ripsima és társai, — a római szűzek a rájuk kiszabott halál elől Örményországba menekültek; azért keresse fel őket és Ripsima kivételével a többit ölesse meg; ezt pedig, ha neki megtetszik, vegye el nőül, ellenkező esetben küldje vissza hozzája. Szorgalmas kutatás után Ripsimát és társait megtalálták egy szőlőhegyen — borsajtóban — elvonulva. Tiridát elbájolva Ripsima szépségétől, nőül akarta venni; de hiába volt minden ígérete, füstbe ment minden kényszer- eszköze és miután látta, hogy az alázatos szűz állhatatosságán meghiusul minden törekvése, kinzások közt mindnyájokat kivégezteti. — Azonban e percztől kezdve, mintha isteni büntetés érte volna a királyt, dúlt lelke rémképeket látott maga előtt, bú s bánat oly mértékben szállta meg szívét, hogy álmában is csak a kegyetlen kivégzést látta. Eme terhes lelki kinzástól menekülendő, vadászatot rendezett; de mihelyt kijut kocsijával a városból, elméje megháborodik, magát sertésnek képzele s dühöngve marcangolja önmagát meg a körülötte levőket; azután a közellévő vadonba menekül.

Ezen büntetés Örményországot nagy bánattal tölté el; de Isten elküldé angyalát, ki egy éjjel tudtára adta a király nővérének Chosztovituchdnak, hogy bátyja mindaddig átok alatt marad, míg Ánág fia a mély veremből ki nem vétetik. Mindenki előtt neveltségesnek tünt fel ugyan e nyilatkozat; mert azt hitték, hogy Gergely annyi idő alatt bizonyára már elpusztult. Miután ismételt álomlátásairól többször biztosította a főurakat, ezek közül Oda azon felhatalmazással küldetett Ártasádba, hogy Gergelyt, ha ez még életben van, vétesse ki a veremből. Sok kíváncsi gyűlt a verem körül; Oda kötelet bocsáttat le, azután így szólott: „Ha

életben vagy jer ki; mert a te istened parancsolta, hogy tégedet innen kivegyünk.

(A befejező közlemény jövő számunkban.)

Az örmények Erdély kereskedelmében.*)

Szamosujvár levéltárában az első sorszámot egy elfakult okmány viseli a homlokán: I. Apafi Mihály fejedelemnek 1684-iki kereskedési szabadságlevele az örmények számára, kiket tizenkét évvel előbb maga hívott be a szomszéd Havas-Alföldről. „Birodalmunkban — ugymond a fejedelmi okirat — mindenütt, minden városokban, falukban s akármely helyeken is, minden sokadalmakon s vásárokon szabados kereskedések lehessen, árú marhájokkal minden megbántódások nélkül kereskedhessenek, úgy minazonáltal, hogy annuatim száz-száz kordoványokat tartozzanak számunkra készíteni.“

Nemcsak a városi levéltárnak, az erdélyi örménység kereskedelmi tevékenységének is ez az oklevél volt a kiindulási pontja. A távol keletről magukkal hozták Erdélynek új polgárai a kordovány és szattyán kikészítésének iparát s a fejedelmi oltalomlevélnek védelme alatt csakhamar élénk lendületet vett kereskedésök különösen ezekkel a cikkekkel, melyek már a XVII. század végéveiben utat találtak a külföld piaczaira is.

Még nagyobb arányokban fejlődött ki egy másik ága kereskedői tevékenységöknek: a szarvasmarha-kereskedés. A XVIII. század közepe táján csak Szamosujvárt már 36 „önállóan vállalkozó polgár“ üzte 43 segéddel. „Az ország legtermékenyebb vidékein, ugymond Horváth Mihály, számos pusztákat birtak haszonbérbe, s azokra kivált Törökországból hajtották az osztrák tartományokba kiszállítandó marhákat.“ — Megjelentek a szarvasmarhákkal Augsburgban, Nürnbergben s Buccarin át egy ideig a velencei tartomá-

*) Ezen érdekes cikket a tudós szerző — kinek alapos, szép dolgozatait folyóiratunkban élvezettel olvassuk, az erdélyrészi magyar Közművelődési Egyesület titkárának felkérése folytán írta az »Ifju Erdély« című lap számára.

nyokban is. Egy birtokunkban levő egykoru feljegyzés tanuságtétele szerint az erdélyi örmények a mult században évenként átlag mintegy 40,000 darab szarvasmarhát szállítottak a külföldi piacokra. Kereskedésök csak ebben az egy cikkben mintegy ötödfél millió forintot, az akkori viszonyok közt óriási összeget jövedelmezett Magyarországnak és Erdélynek. S az ország legvagyonosbjainak sorába emelte ez az üzletág az örmény családok egynémelyikét is, a Karácsonyiakat, Goroveket, Danieleket stb.

Kapcsolatban e nagy arányu kiviteli kereskedéssel, az erdélyi örmények közvetítették a behozatalt is — a napjainkig fenmaradt számos utlevél tanusága szerint — Boroszlóból, Varsóból, Lipséből s a külföldnek más piacairól. A főurak elkezdve a gubernátoron és püspökön, általuk vásároltattak be a külföldön egyes cikkeket s bennök találtak egészen megbízható egyéneket egyéb pénzbeli ügyeiknek elintézésére is. „Adjon Isten minden jót Szamosujvárnak“, így kezdi gróf Kornis Sigmond kormányzó 1721-ben egyik levelét, melyben „négy száz hét magyar forintokat“ küld a „Lipsiából hozott portékák“ árában. S Antalfi János püspök 1725-ben adása lévén száz arannyal egy bécsi „böcsületes Ürmény“-nek, Szamosujvár biráját kéri meg, hogy Bécsbe utazása alkalmával egyenlitse ki ezt a tartozást, hozzátevén, hogy „ha egy pár medve bőrt magával elvinne kegyelmed, nagy obligatioval venném, kiket az Pazmaniumbeli Collegium P. Regensinek küldenék“

A forgalmi, pénz- és hitelviszonyokban, az üzleti élet e nagy mozgató tényezőiben beállott forradalomszerű átalakulás készületlenül találta az erdélyi örménységet s ennek folytán bénítólag hatott ipari és kereskedelmi tevékenységére is. S maig sem élte magát egészen bele a megváltozott közgazdasági viszonyokba; csakugy, mint a hazarész polgárságának többi része (csekély kivétellel), maig sem tanult meg egészen számolni a lételért való küzdés hatalmas új anyagi faktoraival. De a közgazdasági válságok keserű leczkéi után találkozunk immár az önerő tudatának, az önbizalomra ébredésnek örvendetes jeleivel. S a kereskedelmi s ipari életének terén megifjudó Erdélyben bizonyára viszsza fogja szerezni régi, méltó helyét az örménység is!

Dr. MOLNÁR ANTAL.

Örmény lányka.

— Rafaél Pátkánián költeménye. — *)

Láttad-e, a tiszta hold
Mint ragyog a tavaszéjben?
Csillogó barackkvirág
Mint mosolyg a lomb' tövében?

Láttál sűrű bokrokon
Nyilni zsenge rózsabimbót —
Hol a nárcisz, liliom
Köröskörül dúsan nyillott?

Lám, mint rezgő holdsugár,
Ragyogóbb az örmény lányka;
S eperajka bájosabb:
Mint tavasz' tündérvirága!

Liliom a homlokán,
Viruló arczán a rózsa, —
S bárha szíve lelkesül:
Tiszta fény sugárzik róla.

Mily szerény, ha átvevé
Társa' zengő dahiráját,
S játszi, vig dalok között
El-eljárja bűvös tánczát!

Karcsú bájalakja, mint
Körbe' ringó szép virágszál,
Majd kitérve lebben el —
Majd könnyedén csak odább száll. . .

És az ifju olvadoz' —
Ha rá néz a tánczolóra;
Mig az aggnak fáj, hogy őt
Már az élet' terhe nyomja!

SIMAY JÁNOS.

*) Irói néven: Kámár Kháthibá. — A költeményben említett „dahirá” egy neme a Keleten divó hangszereknek.

Krimiai élmények. *)

... **A** helytől, hol születtem nem szívesen váltam el; akkor, midőn tőletek elbucsztam, még inkább éreztem, hogy milyen igaz szavakat zengett el lantján Ovid, midőn így szólott: „Az elfeledhetlen haza nem tudom mily bájjal vonja magához gyermekeit“...

Predeálban megvizsgálták bőröndömet; de — mondhatom — sokkal tisztességesebb bánásmódban részesültem itt én, mint ti a jeruzsálemi útban; minden ruhámat csinosan visszaahelyezték. Innen előbb Plojestbe, aztán Jassyba, végre Odessába mentem. — Odessa párját ritkító szép, kellemes város; valamennyi nyil-egyenes utcája faragott granit-kővel van burkolva és két felől díszfákkal szegélyezve. E várost sok nagy és pompás ház díszíti, melyek bádog- vagy rézzel vannak fedve. Odessában előkelő örmény várazkodott reám, ki miután tisztességesen megvendégelt, kocsiján kivitt a Fekete-tenger partjára; délután 3 órakor elindultunk a „Mihály“ nevű orosz pánczélos hajóval Sevastopol felé. A tenger erősen hullámozott; szálló-emelkedő hajónkat a hullámok 8—10 meter magasságra is fellobálták. Sevastopolban 9 tagból álló örmény küldöttség — 5 kereskedő, 2 ügyvéd és 2 jogász — fogadott; e kedves személyek tisztán beszélnek az örmény nyelvet. Sevastopolban fényes lakomát rendeztek, azután estefelé Simferopolba, Krimia fővárosába utazánk. Megérkezésünkkel éjjel borítá el a terjedelmes várost. Másnap reggel 21 örmény atyafi üdvözlé megérkezésemet. Lakásom és az iskola egy fedél alatt áll. Az iskola nyilvános, és kath. jelleggel bír; innen a növendékek az orosz közép tanodákba vétetnek fel. A tanulók (fiú és leány) száma 54. Ezen iskolában 3 tanító és 1 tanítónő működik; az egyik tanító az orosz nyelvet tanítja; fizetésük fejenként 400

*) Csiky Lukács mechtáristát, a velencei mechtáristák kongregacioja a folyó év elején Erzsébetvárosról Krimiába helyezte által. — A mondott atyának az orosz birodalom ezen jelentékeny szigetéről, Erzsébetváros szeretett plebánosához intézett levele szolgáltatta a derék cikk-írónak ezen érdekes közleményére anyagot.
Szerk.

rubel. A 40.000 lakossal bíró Simferopol sokkal nagyobb, mint Kolozsvár... Narancsban bővelkedünk, darabja 4—5 kr; a Jaffából hozott narancsok jóval édesebbek az itt termesztetknél. Van déli gyümölcs is elég, sőt tavalyi szőlőben is bővelkedünk. A bor kitünő és olcsó, a rizling nagy kupája 50 kr, a helybeli fekete bordeaux-inak vedre 4—5 frt. Jelenleg kosztból élek; a dél-ebéd, 3 tál étel, havonként 10 rubel; izletesen főznek, caviar (hal-ikra), szárdella mindennapi eledel. E városban sokféle hivatal van; itt lakik a kormányzó is. Az örmények száma 1300, kik közül mintegy 500 katolikus, míg a többiek a nem-egyesült felekezethez tartoznak. Az orosz faj közül a nőnem kiválik miveltsége és finomsága által; de az örmény nőket szépség és kellem tekintetében utól nem érik.

A cserkesz és georgiai nép, úgy szintén a görög nők bámulni valók. Igazán — mondhatom — ez a szépek országa.

... Csak az fáj, hogy az állam nem enged be semmiféle politikai lapot; azért meg kel elégednem a „Vasárnapi Ujság“-gal.

Lakásom — úgy látszik — ideiglenes; mert új papirlakot akarnak építeni a nyáron; szobáim bebutorozására 600 rubelt áldoztak.

Mióta itt vagyok, a vendégszeretet miatt egyszer sem ebédelhettem otthon, vásár- és ünnepnapokon, valamint minden házi vigalom alkalmával a milliomos Cseráclián Chácseresz örmény családnál vagyok; kocsit küldenek utánam, ha akaratom ellenére a meghívásról néha napján elfelejtkezem. E háznál, — hol 1000 rubelt érő zongora van — nevelőnőt tartanak a két igen kedves és szép leány mellett. Sok előkelő vendég fordul meg itt... Csaknem minden örmény családnál található valami hangszert; mert az örmény nagyon kedveli a zenét és az éneket. Itt is hallottam már magyar dalokat; de a csárdás előadása nagyon vontott...

Az éghajlat itt oly enyhe, hogy a növényzet már februárban megindult; jó termés mutatkozik. A marhahús fontja 10 kr., legdrágább a borjuhús; egy font jó szalámi 30 kr. Hal van elég, de drága; mert a benn maradt zsidók alkú nélkül vásárolnak.

Az oroszok, valamint az örmények lakházai kívül-belül nagyon díszesek. Az örmények szűz Mária iránt kiváló tisztelettel viseltetnek; minden háznál van Mária-szobor vagy Mária-kép és mellette égő lámpa. Mint mondják a Krimában élő örmények száma a 10000-et megközelíti; minden városban van örmény, kik nagyrészt kereskedők vagy gyárosok. — Simferopol a tengertől oly messze van, mint Erzsébetvárostól Tővis.

Az orosz templomokban természetesen orosz nyelven énekelnek; a miénkben, mely az erzsébetvárosi klastromi templomhoz hasonló, örményül foly az isteni tisztelet. A misét az örmény egyházban úgy végzik, mint nálatok; itt is szokás a népnek kijelenteni, hogy kiért mondotta a pap a szent misét, s azután állva imádkoznak az illető lelke nyugalmaért. A templom tömve van buzgolkodókkal s gyönyörűség hallgatni a gyermekek kettős (duett) vagy négyes (quartett) énekeit, mit zene vagy orgona kísér. Az énekre a kántor tanítja a növendékeket. — ez derék egy ember; fizetése 600 rubel, nem kevés, de megérdemli.

A muszka-lakk és muszka-vászon csak itt található valódi minőségben, s épen ezért, mert nem utánzott — meglehetősen drága. Az ipar és kereskedés Erdély kereskedelmét jóval túlhaladja. Itt folytonosan építenek és szebbnél szebb palotákat emelnek; mert rohamosan nő a lakosság száma. — A ruhaneműeket és más egyéb tárgyakat itt is meg lehet venni annyiért, mennyit fizettem azokért hazámban. A borszéki-víz helyett naponta citromot vagy narancsot fogyasztok. — A közkatonaság öltözete nyomoruságos. A kozákokat összehasonlítani sem lehet a magyar huszárral. — Sevastopol kikötője nagy és biztos, kilátása meglepő. Simferopol semmi erősséggel nem bír. A levelek 6 napig utaznak, úgy látszik Galiczia felé van a postai közlekedés megengedve. — Az esketés díja itt sokkal nagyobb, mint nálatok; — ha gazdag a vőlegény 200 rubelt is ad a papnak; még a szegény is legalább 10 rubelt fizet az Ur szolgálójának e szent ténykedésért. A napokban egy gazdag örmény dohány-gyárát fogom megáldani . . . Házszenelés évenként kétszer van, karácsonykor és húsvétkor; a kettőből begyűl 300 rubel. — A mise-stipendiumot rendszeren 5 rubellel dí-

jazzák; de azért megtörtént, hogy egy gyászmiséért 50 rubelt adtak.

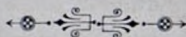
Az erkölcs öre: a szemérmesség itt is, mint más nagyobb városokban — gyász fátyolt hord; csak az örmények a vallás és erkölcs őszinte példányai.

A kártyázás itt valamint a nyilvános, úgy a magán helyeken is nagyban foly; csak estve kártyáznak, jájék közben csak francia kártyát használnak.

A krimiai kath. örmények a Saratowban lakó latin kath. püspökség joghatósága alatt állanak; — a püspök neve Cattmann Ferencz. — Legalább egy pár hónap eltelik míg orosz alattvalónak ismernek el; mert ez itt roppant nehézséggel jár.

Gondolom levelemből megismerhetted Krimia viszonyait. Ezen reményben leteszem tollamat, kívánva, hogy: légy sokáig boldog, a míg csak szived dobog. Ezt ohajtja e cikk szives olvasóinak is

ÁVEDIK LUKÁCS.

Szellemi művelődés az örményeknél.

Tájékozatlan az a vélemény, mely azt tartja, hogy Keleten a tudomány, műveltség elhanyagolt állapotban van... Tény ugyan az, hogy például a török állam nem törődik alattvalói művelődésével, sem nem gondoskodik arról, hogy az ifjak becsületes és értelmes honpolgárokká neveltessenek; de azért vannak itt is, kik nagy előszeretettel művelik a tudományt.

A különböző nemzetek, — melyek semmi külső (állami) segélyben nem részesülnek — saját erejükből állítanak fel iskolákat és látják el azokat tanítók- és taneszközökkel. Állításunk bebizonyítása végett itt közöljük az örmény patriarcha jóváhagyásával ellátott legújabb tantervet, mely a konstantinápolyi örmény iskolák számára adatott ki:

Kerületi örmény iskolák tanterve Konstantinápolyban.

I.

1. §. A kerületi előkészítő iskolák két fokozattal bírnak; az alsófokú iskolák tanfolyama 4 évig tart, a másodfokú iskolának pedig 6 osztálya van.

2. §. Minden kerület tartozik mindkét nembeli tanulók számára egy-egy alsó- és másodfokú iskolát tartani. Az egyes kerületekben felállítandó előkészítő iskolák számát a szükség és a helyi álláshoz képest, a nemzeti felügyelő bizottság határozza meg.

3. §. Az előkészítő iskolát úgy kell felépíteni, hogy az az egészségügyi szabályoknak megfeleljen. Minden előkészítő iskolát el kell látni iskolai butorok- és tanszerekkel.

4. §. Ha valaki új iskolát akar építeni, úgy tartozik annak tervét — jóváhagyás végett — az iskolai felügyelő bizottságnak bemutatni.

Tantárgyak.

5. §. Az alsófokú előkészítő iskola tantárgyai ezek:

- a) Vallás: Imádság, káté (hittan elemei).
- b) Örmény nyelv: Olvasás, írás, nyelvtani elemek, egyszerű fogalmazás.
- c) Török: Olvasás, írás, szókincs (E tárgy a leányokra nézve nem kötelező).
- d) Francia vagy angol: Olvasás, írás, szókincs.
- e) Számtan: Mérték-isme.
- f) Történelem: Rövid nemzeti- és török történelem.
- g) Földrajz: Az osmán birodalom vázlatos földrajza és az öt világrész ismertetése.
- h) Beszéd- és értelem gyakorlatok.
- i) Egyházi- és műének.
- k) Testgyakorlat: Játék és mozgás.
- l) Házi foglalkozás-isme (csak a leányokra nézve kötelező).

6. §. A másodfokú előkészítő iskola tantárgyai a következők:

- a) Vallás: Imádság, hittan, bibliai történetek.
- b) Örmény nyelv: Olvasás, írás, nyelvtan; fordítás a régi nyelvből a nép nyelvre (új örmény); fogalmazás.

c) Török: Olvasás, írás, szókincs, helyesírás. (E tárgy a leányokra nézve nem kötelező).

d) Francia vagy angol: Olvasás, írás, rövid nyelvtan és könnyű fordítás.

e) Mennyiségtan: Mérték-isme és elemi mértan; (ezen utóbbi tárgy csak a fiúkra nézve kötelező).

f) Történelem: Nemzeti történelem összekapcsolva az oszmánok és jelenkor történetével. A világtörténelem rövid ismertetése.

g) Földrajz: Természettani- és politikai földrajz a székelykereskedelmismével. (Az utóbbi csak a fiúkra nézve kötelező).

h) Tárgy-isme és természetrajzi ismeretek.

i) Gazdaságtan és egészségügy.

k) Könyvvitel.

l) Rajz.

m) Egyházi- és műének.

n) Testgyakorlat.

o) Női kézi munka: varrás, szabás; a háztartás elemei. (Csak a leányokra nézve kötelező). — Évenként csak egy osztály nyílik meg.

7. §. Minden alsófokú előkészítő iskolának 4- és minden másodfokú előkészítő iskolának 6 osztálya van.

8. §. A tantárgyak felosztása, órarend megállapítása, szünidő és a heti órák számának meghatározása úgy eszközöltessék, hogy ezek a tantervvel megegyezzenek.

9. §. A tanítás örmény nyelven történik; kivételt szenved csak a másodfokú előkészítő 5. és 6. osztályaiban a török, francia vagy angol nyelv.

10. §. A tanítás tartama fél óránál rövidebb és egy óránál hosszabb ne legyen.

11. §. Egy tanteremben 30-nál több és 5-nél kevesebb tanuló nem lehet.

Tanulók.

12. §. Hat évnél ifjabb gyermeket az előkészítő iskolába felvenni nem szabad. Felvétel alkalmával tartoznak a szülők vagy gyámok a gyermek keresztlevelét és himlőoltási bizonyítványát is a kerületi elöljáróságnak bemutatni.

13. §. Fel nem vétetnek azok, kik ragályos betegségben vannak, valamint azok sem, kik testi fogyatkozásban szenvednek.

14. §. Az a tanuló, ki más kerület iskolájába akar általmenni, — tartozik magával az előbbi kerületből tanulási és erkölcsi bizonyítványt vinni; a kerületi előljáróság bizonyítványában pedig legyen az ok, melyért kerülete iskoláját oda hagyta, megemlítve: mert ezen bizonyítvány nélkül nem fogadtatik be a tanuló.

15. §. Ha valamelyik tanuló jelenléte a többi tanulók egészségére vagy erkölcsére nézve káros, akár tanulásbeli előhaladására hátrányos lenne — úgy azt a kerületi előljáróság — a szülők előleges értesítése után — az iskolából kizárja.

16. §. Tanidő alatt a tanulót senki sem használhatja fel más egyébre.

17. § A tanulók „értésítő-könyv“-et kapnak; e könyvbe, mely láttamozás végett elküldetik a szülőknek, be vannak írva nemcsak a harmad évi vizsgálatok tanjegyei, hanem az erkölcsi magaviselet és elmaradás is.

A tanulmányi előmenetel és erkölcsi magaviselet jelzésére ezen fokozatok vannak használatban:

- 0 = semmi (elégtelen, rossz — ámbidán).
- 1 = gyenge (dégár).
- 2 = közepes (micság).
- 3 = jó (láv).
- 4 = jeles (lávákujn).
- 5 = kitűnő (khácsáláv).

Azon tanulók, kik a tanulásban sikeres előmenetelt tanúsítanak — és szerény erkölcsűek, jutalmat kapnak.

Jutalmak:

- a) jelvény;
- b) nyilvános megdicsérés;
- c) dicsérő bizonyítvány;
- d) pályadíj.

A nemzeti központi felügyelőség minden tanévben csak határozott számú pályadíjt ad ki; e jutalomban csak a nagyon kitűnő tanulók részesülnek.

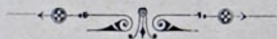
Azon tanulók ellenben, kik az iskola törvényeit meg nem tartják, vagy a tanítónak nem engedelmeskednek — megbüntettetnek. A büntetések fokozata a következő:

- a) a jelvény elvétele.
- b) a játéktól való eltiltás;
- c) nyilvános megdorgálás;
- d) bizonyos ideig tanuló társaival nem érintkezhetik.

18. §. A testi büntetés határozottan el van tiltva; olyan büntetés sem vétethetik alkalmazásba, mely az egészségügyi szabályokkal ellenkezik.

19. §. A kerületi és egyes iskolák növendékei, az egyházi előljáróság által megállapított tantervben említett vallási gyakorlatokban részt venni kötelesek.

Közli SZONGOTT KRISTÓF.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Örmény közmondások. Csak az az ember, ki olvasni tud. — Mikor a fa kidül — van elég favágó. — Ha látod, hogy a folyóviz nem követ tégedet, te kísérd őtet. — A vízbe eső ne féljen az esőtől. — Jó uszó, a vízben találja halálát. — Erős ezet szétveti edényét. — A kutyák egymás közt marakadnak, de a farkas ellen megegyeznek.

Höke Lajos, egy ritka éremről: Az előző években Duna-Földváron lakván, a közel baracsi — egykori quadriburgumban és a kömlői hegyi (kurucz-Bottyán sánci), s dunaparti castellumban s környékén lelt sok római érem fordult meg kezeim közt Augustus császártól Gratianusig 1—383. — Egy ezüst érem, a mostani tiz krajczár nagyságában, de ennél jóval vastagabb, — melyet még nem láttam, kelté föl figyelmemet. Az előlapon egy fiatal ember képe; körirata: L. Verus Armeniacus. A hátlapon, egy földön ülő nő alakja, fején frigiai sapkával; körirása: Armeuia Capta. Ez érem tehát Kr. u. 130 év tájáról való; mert Hadrian császár ezt a Lucius Verust fiává fogadta, ez azonban atyja előtt elhalt. Ezen érmet, melyet valaki a templom perselyébe vetett, tulajdonosától a nemzeti museum számára elkértem. Ezen éremnek leírását a nemzeti muzeumban egy francia könyvben — czímét nem néztem meg, kikerestük. Az volt írva róla: egyetlen példánya a francia nemzeti muzeumban van, hova a gróf Viczai-féle hédervári gyűjteményből vitetett.

Azt hiszem, hogy a jelölt érdekes példányból nem csak emekettő — a párisi és a budapesti — maradt fön. Lesz talán Erdélyben is, ha figyelmesen keressük.

Az örményföld termékei: gabna, rizs, len, kender, dohány, mindenféle gyümölcs, — s főleg kajszai baraczk (mely latinul prunus armeniacának vagyis örmény szilvának neveztetik) ere-

deti őshazájának Armenia tartatik; alantabb fekvő melegebb vidékein pedig a déli gyümölcs bőven terem, mint füge, mandola, gránát-alma, szőlő; de a gyapottermelés, méhészet, selyemhernyó-tenyésztés is jól sikerül. — Hegyeiben sok vas, réz, ólom, só, kőszén található; Erzerum körül ezüst- és aranybányák vannak. Nevezetes a szarvasmarha- és ló-tenyésztés. Ez teszi érthetővé: hogy a perzsa uralom alatt Örmény-rszág helytartója évenként husz-ezer csikót tartozott a perzsa udvarnak szolgáltatni. — A hegyoldalokban, sőt a hegyormokon is a legbujább legelők kínálkoznak, néhol pedig évenként két ízben is megéri a gabona. — Hegyalakulásokban és kőzetekben az örmény felföld a legnagyobb változatoságot tünteti elő.

ÖRMÉNY LAPOK SZEMLÉJE.

(Sz. K.) **Egy örmény tanácsa.** Egy amerikai örmény azoknak, kik Amerikába akarnak vándorolni — azt tanácsolja, hogy ne hagyják el hazájukat; mert a szülőföld nyújtotta előnyöket kénytelenek lesznek az idegen földön nélkülözni; aztán az, ki itthon szegény, ritkán lesz más országban gazdag... S ha mindezek dacára valaki még is ki akar vándorolni, addig által ne lépje az ország határát, míg e három feltételt meg nem szerezte: tanuljon meg jól angolul, vigyea magával kitűnő mesterséget és sok pénzt. Nyelv nélkül — úgy mond — itt nem boldogulhat senki; mesterség nélkül, vagy gyenge mesterségből nem élhet meg; mert nem lesz képes a kitűnő amerikai iparral versenyezni; pénz nélkül mihez sem kezdhet. A ki tehát nincs az ajánlott 3 feltétel birtokában és mégis kivándoról, az még nagyobb nyomornak megy elébe, mint milyeinek itthon ette kenyéré. Annak pedig, ki a mondott feltételek közül kettőt (mesterség és pénz) megszerzett, nincs szüksége a kivándorlásra; mert ezekkel itthon is meg lehet tisztességesen élni.

Vallás szabadság Törökországban A „Revue de l'Eglise grecque-une — Görög egyesült egyházi szemle — nevű folyóirat az irt cím alatt egy cikket közöl, melyből az Árevelk (1887, febr. 11. 922 sz.) után a következő sorokat vesszük által: „Itt a Muhamed vallását követők között élnek görögök, örmények, bulgárok, georgiaiak, syriaiak és chaldeaiak... és meg kell vallani, hogy a török kormány ezen különböző népeknek sokkal nagyobb vallás-szabadságot adott, mint milyen akárhány nyugoti kormány nem adna. Törökországban a keresztény egvházközségek önkormányzattal bírnak és teljes szabadságot élveznek akkor, midőn patriarchát vagy püspököt választanak. A patriarcha kormányozza nyáját; a püspök egyházmegyéjét, zárdáit, iskoláit. A nevelésügy egészen az egyháziak kezében van és felekezeti jelleggel bír. Az egyházban kötött házasság a világi

hatóság előtt is érvényes. — Konstantinápolyban megtartják a pünkösd körmenetet, a mi Párisban el van tiltva és Romában nincs megengedve.

HAZAI LAPOK NYILATKOZATAI AZ „ARMENIA“-RÓL.

Századok. A magyar történelmi társulat közlönye (1887. 1. füzet, január 15. és 3. füzet márt. 15.): „Armenia magyar-örmény havi szemle“ czim alatt Szamosujvárt Govrik Gergely és Szongott Kristóf szerkesztésében egy új havi folyóirat indult meg, választékos és érdekestartalommal, úgyesen és tapintatosan szerkesztve. Apróbb cikkekből van összeállítva, melyek közt több történelmi tartalmú közlés van. A hazafi szellem fentartását az örmények közt s az örmény cultura ismertetését a magyarok közt, tűzte ki feladatul, s megérdemli, hogy pártoltassék. Rövid tájékoztató bevezetés után következik Molnár Antal cikke „Örmények Buda visszafoglalásául“ czim alatt, melyben Gábor örménynek Diadatohoz Bécsbe, az ostromlott város belviszonyairól irt leveleit — melyek a kiállításon láthatók voltak — közli. Pátrubány Lukács nagyobb tanulmányából az erdélyi örmény családnevekről közöl részleteket, egy pár tatár s egy pár lengyel szóból származott nevet mutat be. Szongott „Az Armenia, a magyar-örmények és az Erdélyrészi magyar közművelődési egyesület“-ről ír. Simay az utolsó örmény királyról VI-ik Leoról, ki a XIV. század II. felében veszté el trónját, Fáraó Simon az örmény betűk feltalálásáról, Govrik Chorenei Mózesről közölnek cikkeket. A füzetet változatosan összeállított apróbb közlések és örmény-lapok szemléje zárja be.

Az Armenia 2-ik és 3-ik füzete épen oly gazdag és változatos tartalommal jelent meg, mint az első füzet, melyek közt sok az örmény nemzet régi történetére vonatkozó közlés: az örmény nemzet és vallásáról (Govrik J. Gergely mechtárista,) az utolsó örmény király síremléke St-Denisben (Bárány L.) az V-ik századbéli négy örmény történetirő (Szongott,) Haik Kr. e. 2350 (Markovich), a legrégibb örmény főváros (dr. Molnár A.) az örmények Európában s Ausztria-Magyarországon (dr. Gopcsa), s egy nyílt levél Hőke Lajostól. Ezenkívül minden füzetben változatos tartalommal kisebb közlések és vegyesek. Általán e folyóirat gondtal és úgyesen van szerkesztve, s épen a tartalom változatoságánál és sokoldalúságánál fogva alkalmas arra, hogy a nagy közönség körében elterjedjen. Szeretnők, ha e folyóirat állandó rovatot nyitna, mely úgy szólva folytatását képezné a boldogult Lukácsi Kristóf derék munkájának: adalékok számára az erdélyi örmények történetéhez.

Egyetértés (1887, 36 szám, és márt. 6. 64 sz.): Az új folyóirat az örmény irodalmat (annak multját és jelenét) számos közleményben ismerteti, s mindenesetre figyelmet érdemlő tolmács egy velünk együtt lakó hazafias nép szellemi életének megismertetéséhez. A februári füzet Simay János fordítása után Pátkánián egyik költeményét („Ezer közül egy“) adja. Egy másik czikk az örmény hírlapirodalomról szól; majd az örmények ős vallásáról találunk közleményt; dr. Hanusz Jánostól pedig értesítést a lengyel-örményekről. Bárány Lukács leírja Leo, utolsó örmény király (meghalt Párisban 1393-ban) saint-denis-i síremlékét; Szongott Kristóf V. századbéli négy örmény történetirőről emlékszik meg, — Govrik pedig Chorenei Mózes történetirőről, kinek „Örményország történelme“ czimű munkája az európai művelt nyelvekre is le van fordítva és azt közelébb magyar fordításban az „Armenia“ is megkezdi. Kisebb közlemények és örmény lapok szemléje jól kiegészítik e vállalatot.

Az „Armenia“ legújabb (3-ik) számában Márkovich Jakab szól a Krisztus előtti kétezer évvel korábban élt Háikról, kinek neve alatt jelenik meg Armenia a történelemben; dr. Molnár Antal a legrégebb fővárosról (Ármávir) ír; Ávedik Lukács az örmények életviszonyairól különféle országokban, különösen pedig hazánkban; Hőke Lajos a magyar történelemmel összefüggő több kérdést intéz az örményekről a szerkesztőkhez, kik egy párra azonnal meg is felelnek, hogy az örmények együtt jöttek be a magyarokkal és részt vettek a honfoglalásban. Még több kisebb közlemény egészíti ki a folyóiratot, mely mind az általános kultúra történetére, mind pedig hazai történelmünkre érdekes folyóiratnak ígérkezik.

Ellenzék (1887. ápr. 2. 75 szám): Az „Armenia“ 4-ik füzeté megjelent. Mint a megelőző három füzet, úgy ez is nagy gonddal s bő tartalommal van összeállítva méltóan arra a pártfogásra, mely a vállalat iránt egyre szélesebb körben nyilvánul. A jelen füzet tartalma: dr. Simay János, Magyar királyfi, örmény királyleány; szent Lázár szigetén; Márkovich Jakab, Háik-házi törzsfőnökök; Ávedik Lukács, az örmények életviszonyai; Hőke Lajos, Újabb nyílt levél Szongott Kristóf, Hanusz lengyel armenista és a galicizai örmények tájnyelve; G. J. G. m. Az örmények ősvallása. Egy új örmény folyóirat; Az orientálisták bécsi kongressusa; Örmény bihornok; Magyar-örmény nyelvtan; Földrengések Örményországban; Örmény kath. hitküldérek.

Fővárosi Lapok (1887. febr. 5. 35 sz. és márt. 5. 63 szám): Az Armenia második füzeté is ép oly élénken van szerkesztve, mint az első füzet s nemcsak hat nagyobb czikke, hanem apróbb közleményei is érdekes világot vetnek az örménység egy-egy kiválóbb történeti alakjára, költészetére, vallására sat. Apróságai közül megemlítjük, hogy a Dádián név magyarul Atyafit (Apati) jelent.

Az „Armenia“ martiusi füzete is, változatos tartalommal Govrik G. és Szongott K. gondos szerkesztésében jelent meg. Márkovich Jakab Háíkról, az örmények Árpádjáról, első hősről ír, megemlékezve Pákráduni Arsennek ily czímű hőskölteményéről is. Dr. Molnár Antal a legutóbbi bécsi orientalista kongressus munkálatai alapján „A legrégebb örmény főváros“-t Ármávirt ismerteti. Duha Dávid az örmény lyturgiát fejtegeti ..

Kolozsvár (márt. 3. 56 sz. és apr. 1. 80 szám; Mint az eddigi füzetek, úgy ez is nagy gonddal és változatos, becses tartalommal van szerkesztve. Márkovich Jakab, Háíkról, Armenia történetében a legmagasztosabb szellemalokról, népének honszerző Árpádjáról értekezik. Dr. Molnár Antal a legrégebb örmény fővárosról ír. Ávedik L. tanulmányt közöl az örmények életviszonyairól sat.

Az „Armenia“ 4-ik számában van egy értékes közlemény Jeruzsálemi András királyunk hasonnevű fia eljegyzéséről egy örmény királykisasszonnyal, Leo antiochiai király leányával. A Simay János által írt közlemény kifejti, hogy csak az örmény király halála akadályozta meg azon szándék sikerültét, hogy az Árpádok sarja lépjen trónjára. Hoz a folyóirat még közleményeket Márkovich J., Ávedik L., Hóke L., Szongott Kristóftól. Vannak benne apróságok egy Apaffi korabeli rendelet, a mely a szabadon beköltözött örmények évi adóját száz kordovány-börben állapítja meg. A jeles folyóiratot ajánljuk olvasóink figyelmébe.

Közművelődés (Gyulafehérvár, 1887. márt. 19. 12. sz.): Armenia, magyar-örmény havi szemle.

E czím alatt indult meg a jelen év kezdetén egy csinos kiállítású folyóirat, mely az örmény kultúra vivmányait minden ágában a magyar olvasó közönségnek bemutatni, a magyar és örmény irodalom között, mintegy összekötő kapcsot képezni czélul tűzte ki magának.

Azon körülmény, hogy az örmény nép csakugyan az ó-kor legrégebb művelt népeinek egyike; hogy eredeti hazája szomszédja vala azon tájnak Ázsiában, honnan a magyarok Európába költözének; hogy legrégebb történetiróinak munkáiban ép e szomszédságnál fogva száma nélkül találhatók a magyar nemzetre vonatkozó régi adatok; hogy a magyar korona alatt új hazát nyert örmények, valamint a magyar nemzet lelkes tagjaivá, úgy katholikus hitünk kiválóan buzgó követőivé lettek: elég okul szolgál arra hogy e vállalatot teljes örömmel köszöntsük és kis lapunk tisztelt olvasóinak figyelmébe ajánljuk.

Igazuk van a folyóirat megindítóinak, hogy Nyugat számos tudósa foglalkozik a régi örmény kultúra maradványainak felkutatásával és tudományos értékesítésével. Hogy ezen kutatás és értékesítés a magyarok történelmére nézve nagyon kívánatos, arról volt alkalmunk meggyőződni, midőn Lukácsi Kristóf „A magya-

rok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei, eredeti örmény kútfők után" című munkáját olvastuk és tisztelt barátunk Márkovich Jakab hasontartalmú, de fájdalom még mindég csak kéziratban levő munkájába pillantani szerencsések voltunk.

A derék szerkesztők azon ígérete, hogy havi szemléjük többi között az örmény klasszikus írók magyar fordítását is hozandja, kedves kilátást nyújt arra, hogy ókori történéseik irataiból a magyarok ázsiai eredetére és legrégebb kulturai viszonyaira világot vető adatok birtokába fogunk jutni.

A Szemle munkatársaiul bemutatott írók sorában oly nevekkel is találkozunk, melyek a magyar irodalom terén jó hangzásúak. A külföldi munkatársak pedig lakhelyöknél fogva azon állapotra segitendik a szerkesztőséget, hogy az annyira elszéledt örmény nép egyetemes sorsáról lesz képes alapos értesítéseket nyújtani. És itt az ismertetés szokásos rendje azt hozná magával, hogy az előttünk fekvő két füzet tartalmát mutassuk be tisztelt olvasóinknak. De ebben akadályoz lapunk korlátolt tere; aztán — nem tagadjuk — szeretnők tisztelt olvasóinkban a vágyat: e tartalommal közvetlenül megismerkedni, oly fokra csigázni, hogy magára a Szemlére, ha nem is személyenkint, de legalább csoportokba állva előfizetni s így e vállalat sikerültét előmozdítani siessenek.

Azt azonban tartalmára nézve is kijelenteni el nem mulasztjuk, hogy minket kedvesen érintett az a magyar hazafias lelkesülés és az a keresetlen, de meleg és melegítő keresztény kath. szellem, mely e folyóirat két első füzetének valamennyi cikkein át előmlik. E szellem lengedése átvarázsol ama hön óhajtott korba, a midőn a keresztény érzület és nem a destructiv elvek uralma lesz újból a hazafiasság éltetője és hordnoka.

VESZELY KÁROLY.

Magyar Állam (1887. febr. 16. 46 sz. és márt. 11. 69 szám): Megjelent a februári füzet Szamosujvárt. Tartalma változatos... A jeles folyóiratot melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

A martiusi füzetben tartalmas cikkek vannak.

Pesti Napló (1887 márt. 8. 66 szám): Az érdekes füzet (3-ik) tartalma igen változatos s többek között Molnár Antal dr. tollából, közöl élvezetes cikket, (szószert is átvesz ezen derék közleményből egy darabot).

Függetlenség (1887 febr. 4. 34 szám): Az ügyesen szerkesztett füzetben (2-ik) „Ezer közül egy“ című költemény mutatja be Pátkánián R. örmény költő poesisát. („Az utolsó örmény király síremléke“ című cikkünkől több adatot közölt. Szerk.)

Felelős szerkesztők és kiadó tulajdonosok:

GOVRIK GERGELY és **SZONGOTT KRISTÓF.**

Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda Szamosujvárt.